

การวิเคราะห์แนวคิดในนิทานอนุดตรธรรม¹

An Analysis of Concepts in Anuttaradhama Tales

พัชรินทร์ อนันต์ศิริวัฒน์²

บทคัดย่อ

งานวิจัยนี้มุ่งจะวิเคราะห์แนวคิดที่แฝงอยู่ในนิทานพระโอวาทของอนุดตรธรรม ซึ่งการเล่านิทานนี้มีจุดประสงค์เพื่อขยายความคำสอนให้กระจ่างชัดยิ่งขึ้นเพื่อให้ผู้รับสารเข้าใจธรรมะที่เป็นหลักในการดำเนินชีวิตได้ถ่องแท้ แนวคิดที่ปรากฏในนิทานเหล่านี้แฝงด้วยข้อคิดที่สอดคล้องกับคำสอนในทางพุทธศาสนา อันได้แก่ เรื่องเกี่ยวกับโทษของความโลภ โทษของการมีอัตตา โทษของการมีอคติ โทษของการอิจฉาการหวาดระแวงกัน เรื่องการหวังลาภลอยเป็นเรื่องเพ้อฝัน เรื่องของพฤติกรรมของมนุษย์จะทำให้คนรักหรือชังได้ เรื่องความสุขเกิดจากการคิดดีและพอใจในสิ่งที่ตนเองมีอยู่เป็นอยู่ เรื่องข้อดีและข้อเสียเฉพาะตัวของมนุษย์ที่ไม่ควรเลียนแบบกัน เรื่องความไม่แน่นอนของชีวิต เรื่องความโชคดีหรือโชคร้ายที่จะเกิดขึ้นกับมนุษย์ได้เสมอ เรื่องความทุกข์หรือสุข เรื่องปัญหาชีวิตมนุษย์สามารถแก้ไขได้ด้วยการพิจารณาข้อบกพร่องของตนและแก้ไขที่ตัวเอง บางปัญหาหากยังแก้ไขไม่ได้ก็ต้องปล่อยวาง เรื่องอายุมนุษย์ไม่ยืนยาว ไม่รู้ว่าวันใดจะหมดอายุขัย ทุกขณะที่ยังมีชีวิตอยู่จึงต้องเร่งรีบทำความดี เพื่อให้เกิดบุญกุศล จะได้ไม่ต้องสำนึกเสียใจภายหลังเมื่อไร้กายเนื้อที่จะสร้างบุญกุศล เรื่องการมีจิตใจหนักแน่นและมั่นใจว่า กำลังทำในสิ่งที่ถูกต้องดีงาม ผู้บำเพ็ญธรรมจึงไม่ควรหุบเขา เชื่อคำวิพากษ์วิจารณ์ของผู้อื่นจนกระทั่งเกิดความลังเลใจในสิ่งที่ตนกำลังทำอยู่

คำสำคัญ : นิทานอนุดตรธรรม, แนวคิด

Abstract

This research aims to analyze the implicit concepts in the stories of the Anuttara Dharma testimony. The stories reveal implied notions that can be associated with Buddhist teachings; for instance, those about the peril of greed, of egotism, of prejudice, and of jealousy and suspicion. It can, thus, be reflected from the stories that hoping for unexpected

luck is an unrealistic fancy, that being loved or hated depends on an individual's behavior, that each person is unique of his/her strengths and weaknesses, and therefore imitating others' behaviors is not advised, that nothing on earth is permanent, so fortune and misfortune and suffering and pleasure may come to man unexpectedly, permanent, so fortune and misfortune and suffering and pleasure may come to man unexpectedly, that obstacles in the human life can be tackled by searching for one's own faults and rectifying them, and if there are problems that cannot be overcome, maybe it is time to let them go, that happiness is the result of well-thinking and self-satisfaction, that human life is brief and there is no way to know when life will be ended, so one must focus on doing good deeds in every living moment so that there will be no regret when death takes away the merit-making capability of the human physical body, and that a person practicing Dharma must possess a firm mind and have unwavering and criticism-proof confidence as to the good deeds he/she is doing.

Keywords : Anuttaradhama Tales, Concepts

บทนำ

ตั้งแต่สมัยโบราณกาลประเทศไทยมีศาสนาต่าง ๆ เข้ามาเผยแพร่ ตัวอย่างเช่น ศาสนาพุทธ ศาสนาคริสต์ศาสนาอิสลาม ศาสนาซิกข์ ศาสนาฮินดู ศาสนาขงจื้อ เป็นต้น ซึ่งแต่ละศาสนาก็จะมีศาสดาหรือผู้ที่ได้รับ ยกย่องว่าเป็นเจ้าลัทธิทำหน้าที่เป็นผู้เผยแพร่ ครั้นเมื่อท่านเหล่านี้ล่วงลับไปแล้ว ก็จะมีสาวกหรือลูกศิษย์ของท่านทำหน้าที่เผยแพร่ต่อไป ซึ่งสถานที่ที่ใช้เป็นที่เผยแพร่ก็มีต่าง ๆ กันไป เช่น ศาสนาพุทธมีวัดเป็นสถานที่ที่ใช้ปฏิบัติธรรมหรือกิจของสงฆ์และงานประเพณีต่าง ๆ โดยมีพระสงฆ์เป็นผู้เผยแพร่ธรรมะ ศาสนาคริสต์มีโบสถ์เป็นสถานที่

¹ งานวิจัยนี้ได้รับทุนอุดหนุนการวิจัยจากเงินงบประมาณรายได้ประจำปี 2554 จากคณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยนครสวรรค์.

² อาจารย์ประจำสาขาวิชาภาษาไทย ภาควิชาภาษาและคตินวิทยา คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยนครสวรรค์

ที่ใช้ปฏิบัติศาสนกิจของชาวคริสต์ รวมทั้งงานประเพณีต่าง ๆ โดยมีบาทหลวงเป็นผู้เผยแผ่คำสอนของพระเยซูเจ้า ศาสนาอิสลามก็มีมัสยิดหรือสุเหร่าเป็นสถานที่ที่ใช้ปฏิบัติศาสนกิจของชาวมุสลิมและประเพณีต่าง ๆ มีโต๊ะอิหม่ามเป็นผู้เผยแผ่คำสอนอัลกุรอานของพระอัลลอฮ์ เป็นต้น แต่ยุคปัจจุบันนอกจากศาสนาดังกล่าวข้างต้นแล้ว ได้มีองค์กรที่เกี่ยวข้องกับศาสนาเข้ามาเผยแผ่ธรรมะในประเทศไทยเพิ่มขึ้น เช่น โยเล อนุตตรธรรม โอเมชินริเกีย เป็นต้น

บรรดาองค์กรที่เกี่ยวข้องกับศาสนาเหล่านี้ อนุตตรธรรมมีลักษณะบางประการที่คาบเกี่ยวกับความเชื่อและการเคารพนับถือของพุทธศาสนา เพราะเป็นนิกายหนึ่งในพุทธศาสนานิกายมหายาน เนื่องจากในท้องพระของผู้ที่นับถือและศึกษาคำสอนของอนุตตรธรรมจะตั้งรูปเคารพของพระพุทธเจ้าพระองค์หนึ่งไว้กราบไหว้บูชา ซึ่งคนไทยทั่วไปเรียกว่า พระสงฆ์ยาม แต่ผู้ที่อยู่ในแวดวงอนุตตรธรรมเชื่อว่า รูปเคารพของพระสงฆ์ยามนี้คือพระภาคหนึ่งของพระศรีอริยเมตไตรยซึ่งจะเป็นพระพุทธเจ้าองค์ถัดไปที่จะลงมาโปรดแผ่เหล่าเวไนยสัตว์ในอนาคต นอกจากนี้บางท้องพระก็จะตั้งรูปพระพุทธรูปองค์ปัจจุบันไว้เคารพบูชากราบไหว้ การเผยแผ่ธรรมะขององค์กรอนุตตรธรรมมีสิ่งที่น่าสนใจประการหนึ่งคือ คำสอนที่มีอยู่นั้นได้จากการประชุมธรรม ซึ่งเป็นกระบวนการที่ต้องผ่านร่างสามคุณ ได้แก่ คุณฟ้า คุณดิน คุณมนุษย์ ซึ่งเรียกกันว่า ซานไฉ ผู้ที่จะเป็นสามคุณจะเป็นชายหรือหญิงก็ได้ แต่ต้องตั้งปณิธานการรับประทานอาหารเจตลอดชีวิต ประพฤติพรหมจรรย์ และต้องพักอยู่ในสถานธรรมส่วนกลางเพื่อฝึกหัดการนั่งสมาธิให้จิตสงบนิ่งจึงจะสามารถสื่อสารกับพุทธอริยะได้ โดยพุทธอริยะจะมาประทับจิตยืมร่างสามคุณร่างใดร่างหนึ่ง เพื่อให้สอนธรรมแก่ผู้เข้าร่วมงานประชุมธรรมในสถานธรรมแต่ละแห่ง การที่พุทธอริยะมายืมร่างสามคุณเพื่อให้พระโอวาทแก่ผู้เข้าร่วมงานประชุมธรรม พระโอวาทนั้นอาจเป็นคำพูดธรรมดาที่มีลักษณะเป็นการสนทนาซักถามโต้ตอบกันระหว่างพุทธอริยะกับผู้คนในชั้นเรียนธรรมะ อาจเป็นบทกลอน บทเพลง อาจเป็นพระโอวาทสอนพระโอวาทหรือนิทาน ในส่วนที่เป็นนิทานธรรมะจะเป็นนิทานที่มีเนื้อเรื่องสั้น ๆ บางเรื่องอาจเป็นเรื่องนิทานปรัมปรา บางเรื่องอาจมีเนื้อหาล้วนนิทานอิสป บางเรื่องอาจเป็นเรื่องที่แต่งขึ้นใหม่ การเล่านิทานนี้เพื่อประกอบการสอนธรรมะในลักษณะสาธกโวหาร ช่วยให้ผู้ฟังเพลิดเพลิน จึงเป็นวิธีการผ่อนคลายนัยการฟังธรรมะ ทำให้ผู้ฟังไม่รู้สึกเครียดหรือเบื่อหน่าย

นิทานในอนุตตรธรรมก็เป็นนิทานประเภทหนึ่ง ที่ผู้เล่าเรื่องมีจุดมุ่งหมายที่จะปลูกฝังคุณธรรมให้แก่ผู้รับสาร เป็นนิทานคติที่เนื้อเรื่องไม่ยาวนัก เล่าโดยผู้เล่าเรื่อง โครงเรื่องมักมีเพียง

โครงเรื่องเดียว ไม่สลับซับซ้อนนัก มีเนื้อหาสั้น ๆ ลักษณะตัวละครอาจเป็นตัวละครสมจริงหรือบุคลาธิษฐาน ตัวละครเหล่านี้จะสะท้อนพฤติกรรมทั้งดีและไม่ดีของมนุษย์ ซึ่งแฝงความหมายโดยนัยให้ตีความ นิทานแต่ละเรื่องจะมีตัวละครน้อย บางเรื่องอาจมีบทสนทนาของตัวละคร แต่บางเรื่องอาจไม่มีบทสนทนา เพราะเป็นเรื่องเล่า ส่วนสำคัญที่สุดของนิทานพระโอวาทในอนุตตรธรรมคือ มีแนวคิดที่เกี่ยวกับธรรมะสอดแทรกในเนื้อหา

จุดประสงค์การวิจัย

เพื่อวิเคราะห์แนวคิดที่เกี่ยวกับธรรมะที่ปรากฏอยู่ในนิทานของอนุตตรธรรม

กรอบแนวคิด

แนวคิด (Concepts) หมายถึง ความคิดที่มีแนวทางปฏิบัติในที่นี้หมายถึง แนวความคิดที่เป็นแนวทางประพฤติปฏิบัติตนให้ถูกต้องตามทำนองคลองธรรม

อนุตตรธรรม แปลมาจากคำว่า “อีกวันเต้า” เป็นนิกายหนึ่งในพุทธศาสนามหายาน หมายถึง หลักวิธีแห่งจิตที่พุทธอริยะได้ถ่ายทอดต่อ ๆ กันมา เป็นวิถีทางแห่งความรู้อันสูงสุดเป็นหลักของเหตุและผล เป็น สัจธรรม เพื่อทำให้มนุษย์เข้าใจความหมายของชีวิต ค้นพบตัวตนที่แท้จริง พ้นจากการเวียนว่ายตายเกิด มีหนทางกลับสู่อนุตตรภูมิ (แดนนิพพาน) (อนุกและหวัง, 2537, หน้า 25, 22) อนุตตรธรรมมีมาแต่ยุคจีนเตโบริณ เป็นลัทธิหนึ่งของศาสนาพุทธนิกายมหายาน จนกระทั่งเกิดเหตุการณ์การเปลี่ยนแปลงการปกครองเป็นระบอบคอมมิวนิสต์ในประเทศจีน ผู้นำของอนุตตรธรรมในยุคนั้นจึงโยกย้ายแหล่งการเผยแผ่ไปที่เกาะไต้หวันและไปเจริญรุ่งเรืองที่นั่นจนทุกวันนี้ ในเดือนธันวาคม พ.ศ. 2525 มีอาจารย์ถ่ายทอดเบิกธรรมชาวไต้หวันได้นำอนุตตรธรรมมาเผยแผ่ในประเทศไทย (สถานธรรมไท่ฮิน, 2546, หน้า 99-107) ปัจจุบันมีสถานธรรมของอนุตตรธรรมในสายธรรมฟาลือจี้ทุกภาคของประเทศไทย อาทิเช่น ภาคกลาง ได้แก่ มีสถานธรรมไท่ฮิน, อี้งเซียน ไท่เตอที่กรุงเทพฯ สกุลงหงที่ชัยนาท ถังชินที่ราชบุรี หมิงฮุยที่ลพบุรี ลาลา ทางภาคใต้ มีสถานธรรมฉือเหียนที่นครศรีธรรมราช เมี่ยวเตอที่ประจวบคีรีขันธ์ ฉือฮุยที่นครศรีธรรมราช ช่งเมี่ยวที่สุราษฎร์ธานี จือเจวียที่สงขลา เตอฮวาที่หาดใหญ่ เตอผู้ที่ปัตตานี ลาลา ภาคอีสานมีสถานธรรมเจิ้งชินที่อุบลราชธานี ฮุยอวี่ที่ขอนแก่น ฮุยเตอที่ยโสธร ฮุยจือที่บุรีรัมย์ ลาลา ภาคเหนือมีสถานธรรมโพธิ์ที่พิษณุโลก จินจงที่พิจิตร อี้งเจิ้งที่อุดรดิตถ์ หงหยังที่แม่ฮ่องสอน หงเต้าที่เชียงราย เจาหยูที่เชียงใหม่ เหียนเตอที่ลำปาง หมิงเจิ้งที่ตาก ลาลา นอกจากนี้เผยแผ่ในประเทศไทยแล้วยังมีผู้นำอนุตตรธรรมไปโปรดแผ่ประเทศต่าง ๆ ได้แก่ จีน ไต้หวัน ไทย สิงคโปร์ อินโดนีเซีย ลาว มาเลเซีย อินเดีย ลาลา (จันเจิ้นฟง, ม.ป.พ., หน้า 95-96)

จากการวิเคราะห์แนวคิดในนิทานอนัตตรธรรม ปรากฏว่ามีแนวคิดเกี่ยวกับธรรมะหลายประการ ได้แก่ แนวคิดเกี่ยวกับโทษของความโลภ โทษของการหวังลาภลอย โทษของการมัวติด โทษของการมัวติดตา โทษของการคิดอิงฉาบหรือหวาดระแวงผู้อื่น แนวคิดเกี่ยวกับสังขารแห่งชีวิต แนวคิดเกี่ยวกับความทุกข์หรือความสุข แนวคิดเกี่ยวกับความเสียสละ แนวคิดเกี่ยวกับความเมตตา แนวคิดเกี่ยวกับการมีจิตใจหนักแน่น แนวคิดเกี่ยวกับวิธีการแก้ไขปัญหาวีรียของมนุษย์ แนวคิดเกี่ยวกับการกระทำตน เช่นไรให้คนรักชอบ แนวคิดเกี่ยวกับการทำความดีไม่ควรเล็งผลเลิศ แนวคิดเกี่ยวกับความสำคัญของความซื่อสัตย์ แนวคิดเกี่ยวกับการบ่มเพาะจิตตนเองให้เป็นจิตแห่งพุทธะ ซึ่งที่จะนำตัวอย่างนิทานมาวิเคราะห์แนวคิดดังต่อไปนี้

นิทานที่มีแนวคิดเกี่ยวกับโทษของความโลภ สะท้อนให้เห็นว่า นิสัยมนุษย์ปุถุชนจะมีความโลภอยู่ในจิตใจ จะต่างกันว่าใครจะมีมากน้อยกว่ากันแค่ไหน ซึ่งหากโลภมากเกินไปลาภจะหาย หรือไม่ก็จะนำพาทุกข์ภัยมาสู่ตน หรือเรื่องขุนนางหลงโลกที่ดิน เนื้อเรื่องย่อมีว่า ขุนนางผู้หนึ่งโชคดีเพราะพระมหากษัตริย์ทรงเห็นถึงความจงรักภักดีของเขา จึงพระราชทานรางวัลให้โดยให้เขาวิ่งไปให้ไกลที่สุด วิ่งได้ไกลมากเท่าไร ที่ดินตรงนั้นก็จะ เป็นของเขา พระองค์ทรงรอตั้งแต่เช้าจนจรดค่ำ ขุนนางผู้นั้นก็ยัง ไม่กลับมา หลายวันผ่านไป พระองค์ทรงทราบข่าวว่า ขุนนาง ผู้นี้วิ่งจนขาดใจตาย แท้จริงแล้วหากเขาไม่โลภจนเกินไปก็จะมีชีวิตอยู่กับลูกหลานต่อไปอย่างสุขสบายไม่ต้องตายก่อนวัย อันควร (นิทานในพระโอวาท เล่ม 2550 ,1, หน้า 35-34) แนวคิด ของนิทานดังกล่าวสะท้อนให้เห็นว่า เมื่อผู้ใดโลภมากเกินไป ชีวิตอาจพบกับความหายนะ เรื่องของขุนนางนี้ก็เปรียบได้กับการดำเนิน ชีวิตมนุษย์ทุกวันนี้ที่ใช้เวลาทำมาหากินด้วยความโลภไม่หยุด หย่อน ทำยที่สุดแม้มีทรัพย์สินสมบัติมากเพียงไรตนเองก็ไม่มีโอกาส ได้ใช้เพราะตายก่อนวัยอันควร พื้นที่ที่ได้ครอบครองก็กว้างยาว แค่มูลมึงศพ หรือเรื่องอสรพิษใต้ดิน เนื้อเรื่องย่อมีว่า สมัย พุทธกาลเมื่อพระพุทธเจ้าเสด็จพระราชดำเนินไปกับพระอานนท์ ขณะที่กำลังเสด็จผ่านที่นาผืนหนึ่ง พระองค์ตรัสว่ามีอสรพิษอยู่ ใต้ดิน เณรชื่อนายอยู่ตรงนั้นได้ยินเข้า ก็อยากรู้ว่าอสรพิษอยู่ ใต้ดินจริงหรือไม่ จึงลองขุดดูได้พบทองลึงใหญ่ ด้วยความโลภ ขาวนาจึงนำทองกลับบ้านทั้งที่ไม่ใช่ของตน ต่อมาเขาถูกทหาร ของพระราชอาชญาจับตัวไปสอบสวน เพราะเขาถูกสงสัยว่าได้ทองมา จากไหนมากมาย ด้วยบังเอิญว่าขณะนั้นทองในท้องพระคลัง หายไปด้วย เขาถูกเฆี่ยนตีเพื่อให้ยอมรับผิดและนำทอง มาคืน ขาวนาปฏิเสธบอกว่าเขาไม่ได้ขโมย แต่ไม่มีใครเชื่อ เขาจึงเริ่ม สำนึกว่า เขาน่าจะเชื่อพระพุทธเจ้าตั้งแต่แรกว่า สิ่งที่อยู่ใต้ดินนั้น มันคือ รุขพิษจริง ๆ (นิทานในพระโอวาท เล่ม 2550 ,1, หน้า -40 42) แนวคิดของนิทานดังกล่าวข้างต้นสะท้อนให้เห็นว่า ถ้าผู้ใด โลภในสิ่งที่ไม่ใช่ของตนชีวิตจะประสบกับภัยอันตราย การ

กระทำของขาวนาก็เปรียบได้กับคนที่โลกในสิ่งที่ไม่ใช่ของตนจึง ต้องได้รับอันตราย

นิทานที่มีแนวคิดเกี่ยวกับโทษของการหวังลาภลอย สะท้อนให้เห็นว่า การหวังลาภลอยเป็นเรื่องเพ้อฝันทำให้เสียเวลา โดยใช่เหตุ ดังเช่น เรื่องกระต่ายชนต่อไม้ เนื้อเรื่องย่อมีว่า ชาย คนหนึ่งออกจากบ้านไปล่าสัตว์ พบเห็นกระต่ายคอหักตายเพราะ วิ่งชนต่อไม้ ชายคนนี้ได้ใจที่วันนี้ไม่ต้องออกแรงก็ได้กระต่ายมากิน วันรุ่งขึ้นเขาก็ไปนั่งเฝ้ารอกระต่ายวิ่งชนต้นไม้จนคอหักตายอีก นิ่งรอแล้วรออีกในวันต่อ ๆ มา เขาคิดหวังด้วยรอเก้อ เพราะไม่มี กระต่ายวิ่งมาชนต่อไม้จนคอหักตายอีกเลย (นิทานใน พระโอวาท เล่ม 2550 ,1, หน้า 50-49) แนวคิดของนิทานดัง กล่าวสะท้อนให้เห็นว่า มนุษย์ควรทำมาหากินด้วยน้ำพักน้ำแรง ของตนเอง ไม่ควรหวังลาภลอยอย่างเพ้อฝัน การกระทำของชาย ผู้นี้เปรียบได้กับมนุษย์ที่บังเอิญเคยถูกรางวัลจากการซื้อลอตเตอรี่ หรือเล่นการพนันได้เงินมาง่าย ๆ จำนวนหนึ่ง ก็หวังว่าจะได้เงิน มาง่าย ๆ ดังเดิมอีก จึงซื้อลอตเตอรี่หรือกลับไปเล่นการพนัน ซ้ำแล้วซ้ำอีก แต่ก็ไม่เคยโชคดีเหมือนครั้งแรกอีกเลย ต้องเสียเงิน เสียทองไปมากมาย บางคนกลับเป็นทุกข์กว่าเดิม เพราะกู้หนี้ยืมสินเขามาแล้วไม่มีเงินไปชดใช้คืนเจ้าหนี้ กลับต้องทุกข์ร้อน เพราะถูกตามทวงหนี้ ลูกหนี้บางคนต้องทิ้งบ้านทิ้งช่อง หนีหัวซุก หัวซุน เพราะกลัวถูกทำร้ายหรือถูกฆ่า

นิทานที่มีแนวคิดเกี่ยวกับโทษของการมัวติดตา สะท้อนให้ เห็นว่า การมัวติดตามากเกินไปจะทำให้ตนเองเป็นทุกข์ เพราะไม่ รับฟังความคิดเห็นผู้อื่น ดังเช่น เรื่องคนตาบอดคลำช้าง เนื้อเรื่อง ย่อมีว่า คนตาบอดคลำช้างคนละที่ คนหนึ่งคลำที่หู อีกคนคลำ ที่ต้นขา อีกคนคลำที่หาง อีกคนคลำที่ลำตัว คนที่คลำตรงไหนก็ มั่นใจว่า สิ่งที่เขาคลำจนรู้แล้วว่ามีลักษณะเช่นไรนั้นเป็นลักษณะ ของช้าง ดังนั้นชายตาบอดเหล่านี้ต่างจึงถกเถียงกันอย่างไม่มีการ ยอมเชื่อใครในเรื่องลักษณะรูปร่างช้าง ซึ่งต่างก็บรรยายตามความ รู้สึกของตนที่คลำพบ ทำให้รูปร่างช้างนั้นก็ไม่ได้ตรงกัน ต่างก็ คิดว่าความรู้สึกของตนที่ได้จากการคลำช้างนั้นถูกต้องแล้ว (นิทานในพระโอวาท เล่ม 2550 ,1, หน้า 134-131) แนวคิดของ นิทาน ดังกล่าวสะท้อนให้เห็นว่า อัตตาจะทำให้ตนเอง โง่เขลา หลงผิด คิดว่าความคิดของตนถูกต้องเสมอ เมื่อเปรียบคนตาบอด กับมนุษย์ทั่วไป จะเห็นได้ว่าบางคนมักเชื่อมั่นว่า เรื่องราวต่าง ๆ ที่ตัวเองรู้นั้นจริงแท้แน่นอนและถูกต้อง แต่แท้ที่จริงแล้วถ้าใจ กว้างยอมรับฟังผู้อื่นบ้างก็จะรู้ว่าเรื่องราวต่าง ๆ ในโลกนี้ก็เหมือน กับช้างที่คนตาบอดคลำ อาจไม่เป็นดังใจเราคิดทุกเรื่อง มนุษย์จึง ไม่ควรมัวติดตามากเกินไป จะได้ไม่ต้องทุกข์ใจเพราะความคิดที่คับ แคบของตนเอง หรือเรื่องสินค้านี้แต่ทำไมไม่มีคนเข้าร้าน เนื้อเรื่องย่อมีว่า ชายคนหนึ่งเป็นพ่อค้าที่ซื่อสัตย์ สินค้าของเขามี คุณภาพดีแต่กลับไม่ค่อยมีคนเข้าร้าน เนื่องจากผู้ชายคนนี้เลี้ยง

หรือเรื่องโชคดีสลับโชคร้าย เนื้อเรื่องย่อมีว่า ชายชราผู้หนึ่ง ได้มีสาวมาตัวหนึ่งโดยไม่ต้องเสียเงิน ทุกคนก็บอกว่า คน ๆ นี้ โชคดีมาก วันหนึ่งลูกชายของเขาขี่ม้าตัวนี้ไปเที่ยวเล่นแล้วตกจากหลังม้า ขาถูกขยาก็เลยหัก ชาวบ้านก็พูดว่าชายชราผู้นี้โชคร้ายเสียแล้ว แต่ต่อมามีสงครามทางการได้มาเกณฑ์ชายหนุ่มไปเป็นทหารช่วยรบกับข้าศึกศัตรูเพื่อป้องกันบ้านเมือง บังเอิญลูกชายของชายชราพิการก็เลยโชคดีไม่ต้องเป็นทหารไปเสี่ยงตายที่สนามรบ แต่ไม่นานนักมีสาวตัวนี้ก็หายไป ชาวบ้านจึงพูดอีกว่าชายชราโชคร้ายอีกแล้ว เวลาผ่านไปไม่นานมีสาวตัวเดิมก็กลับมาหาชายชราอีกทั้งพาม้าสาวตัวเมียมาให้อีกหนึ่งตัวด้วย ชาวบ้านก็พูดใหม่ว่าชายชราผู้นี้โชคดีอีกแล้ว (นิทานในพระโอวาท เล่ม 2550 ,2, หน้า 29-28) แนวคิดของนิทานดังกล่าวสะท้อนให้เห็นว่า เรื่องราวที่ผ่านเข้ามาในชีวิตมีความไม่แน่นอนเกิดขึ้นได้เสมอ ไม่ว่าจะเป็นความโชคดีหรือโชคร้ายอาจเกิดขึ้นกับมนุษย์อย่างคาดไม่ถึง ดังเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นกับชายชราในนิทานเรื่องนี้

นิทานที่มีแนวคิดเกี่ยวกับความทุกข์ สะท้อนให้เห็นว่ามนุษย์เป็นทุกข์เพราะใจยึดติดกับความรู้สึกทั้งทุกข์และสุขที่เกิดขึ้นในชีวิต ดังเช่น เรื่องกอดหลุมศพพ่อแม่รำไห่ เนื้อเรื่องย่อมีว่าชายคนหนึ่งจากบ้านไปหลายปี เมื่อกลับมาถิ่นเดิมจึงทราบข่าวบิดาและมารดานั้นถึงแก่กรรมแล้ว แต่เขาจำบ้านตนเองไม่ได้ เพราะจากบ้านไปนาน ถนนหนทางที่จะกลับบ้านเปลี่ยนแปลงไป ต้องมีคนนำทาง เมื่อถึงบ้านหลังหนึ่ง เขาก็ร้องไห้ พุ่มพ่ายและเดินไปยังหลุมศพที่เขาคิดว่าเป็นของบิดามารดาเขาและก็เริ่มร้องไห้ แต่มีคนสะกิดบอกเขาว่าที่นี่ไม่ใช่บ้านเขาและหลุมศพที่ท่านร้องไห้นั้นก็ไม่ใช่หลุมศพของบิดามารดาของเขา เขาตกใจมากน้ำตาก็หยุดไหลทันที เมื่อเดินไปถึงหลุมศพของบิดามารดาเขาจริง ๆ น้ำตาก็ไม่ไหลอีกแล้ว เพราะว่าปล่อยอารมณ์ทุกข์โศกไปหมดจนถึงที่สุดแล้ว สาเหตุที่เป็นทุกข์เพราะใจมนุษย์ไปยึดติดความรู้สึกและยึดมั่นกับสภาวะแวดล้อม แต่ถ้าเมื่อใดมนุษย์สามารถมองเห็นความจริงว่า โลกนี้คือความว่าง ทุกสิ่งล้วนมีไปมีมาอย่างชั่วคราว ก็จะสามารถหลุดพ้นจากอารมณ์ รัก โลภ โกรธ หลง ที่หลงเวียนวนอยู่ทุก ๆ วัน (นิทานในพระโอวาท เล่ม 2, 2550, หน้า 129-128) แนวคิดของนิทานดังกล่าวสะท้อนให้เห็นว่า สาเหตุที่เป็นทุกข์เพราะใจมนุษย์นั้นยึดติดเรื่องราวหรือความรู้สึกทั้งทุกข์หรือสุขที่ผ่านเข้ามาในชีวิต

นิทานที่มีแนวคิดเกี่ยวกับความสุข สะท้อนให้เห็นว่าบางครั้งความสุขของมนุษย์ก็เกิดจากการคิดดีและพอใจในสิ่งที่ตนเองเป็นอยู่และมีอยู่ ดังเช่น เรื่องคนอยากเป็นนก เนื้อเรื่องย่อมีว่า ชายคนหนึ่งคิดว่า ถ้าเขาเกิดเป็นนกได้คงจะดีกว่าเป็นคน เพราะนกมีอิสระไปไหนก็ได้ ไม่ต้องทำมาหากิน แต่เมื่อเกิดเป็นนก นกก็มักจะถูกคนอื่น เลี้ยงเปลี่ยนใจเป็นขี้ขลาดกว่าตัวเล็ก ๆ

ใคร ๆ ก็มองไม่เห็นและแอบกัดเขาได้ แต่เมื่อเป็นขี้ขลาดแล้วก็จะถูกตบตายง่าย ๆ เลยเปลี่ยนใจอยากเป็นเสือ เพราะคนจะกลัวเสือ แต่ในทางกลับกัน เมื่อเป็นเสือเสือกก็อยากเป็นคน เนื่องจากเสืออาจถูกคนอื่นตบตายได้ (นิทานในพระโอวาท เล่ม 2, 2550, หน้า 116-115) แนวคิดของนิทานดังกล่าวสะท้อนให้เห็นว่า จงพอใจในสิ่งที่ตนเองเป็นอยู่หรือมีอยู่แล้วจะมีความสุข ความต้องการของชายผู้นี้เปรียบได้กับมนุษย์ที่ไม่พอใจในสิ่งที่ตนเองเป็นอยู่หรือมีอยู่จึงไม่มีความสุข เรื่องนกกระยางเกิดอิจฉาเปิดเนื้อเรื่องย่อมีว่า วันหนึ่งนกกระยางอิจฉาเปิด เปิดก็อิจฉานกกระยาง สัตว์ทั้งสองชนิดจึงลงแลกเปลี่ยนอวัยวะกัน เปิดต้องการขาจากนกกระยาง นกกระยางก็ต้องการขาจากเปิด เมื่อแลกเปลี่ยนขาแล้ว นกกระยางขายาวก็กลายเป็นนกกระยางขาสั้น เปิดขาสั้นก็กลายเป็นเปิดขายาว ตอนเปลี่ยนขาใหม่ ๆ ต่างก็รู้สึกดีใจ แต่สักพักนกกระยางเริ่มหิว คราวนี้นกกระยางที่มีขาเปิดจะหาอาหารได้อย่างไร เพราะปกตินกกระยางหาอาหารโดยใช้คอจุ่ม แล้วจิกเพื่อยับปลาขึ้นมากิน คราวนี้ขาเลือน้ำแตะไม่ถึงพื้น ก็นกกระยางปากจะจิกกินปลาที่ไม่สำเร็จ ส่วนเปิดเคยใช้ปากจับอาหารตามผิวน้ำกิน แต่เมื่อมีขายาวแต่ปากสั้นจึงจับอาหารที่ผิวน้ำไม่ได้ เพราะจับไม่ถึง ผ่านไปได้ 10 วัน สัตว์ทั้งสองไม่สามารถกินอาหารเพราะมีขาที่ไม่เหมาะกับการดำรงชีวิต จึงต้องกลับมาพบกันอีกครั้งแล้วขอแลกเปลี่ยนขาของตนคืน (นิทานในพระโอวาท เล่ม 2550 ,1, หน้า 66-64) แนวคิดในนิทานดังกล่าวสะท้อนให้เห็นว่า ความทุกข์เกิดจากการไม่พอใจในสิ่งที่ตัวเองมีอยู่หรือเป็นอยู่ และไม่รู้จักคุณค่าสิ่งนั้น ๆ การกระทำของนกกระยางและเปิดก็เปรียบได้กับมนุษย์ที่มักเป็นทุกข์เพราะไม่พอใจในสิ่งที่ตนเองเป็นอยู่หรือมีอยู่

นิทานที่มีแนวคิดเกี่ยวกับการมีความเสียสละ สะท้อนให้เห็นว่า เมื่อต้องอยู่ร่วมกันในสังคม มนุษย์ควรเสียสละหรือทำในสิ่งที่เป็ณคุณประโยชน์แก่สังคมบ้าง ดังเช่น เรื่องครึ่งหนึ่งเลี้ยงชีพ ครึ่งหนึ่งไ้แจก เนื้อเรื่องย่อมีว่า ชายคนหนึ่งมีที่นาอยู่แปลงหนึ่ง เขาแบ่งที่นาออกเป็นสองส่วน ครึ่งหนึ่งเขาปลูกพืชผักผลไม้เพื่อหาเลี้ยงชีพ อีกครึ่งหนึ่งของพื้นที่มีเพื่อปลูกพืชผักผลไม้ไว้แจกผู้เฒ่าแก่คน ชีวิตชายผู้นี้แม้ไม่รวยแต่ก็มีความสุข (นิทานในพระโอวาท เล่ม 2550 ,1, หน้า 78-77) แนวคิดในนิทานดังกล่าวสะท้อนให้เห็นว่า มนุษย์เมื่ออยู่ร่วมกันต่างก็ควรรู้จักเสียสละและทำในสิ่งที่เป็ณประโยชน์ต่อผู้อื่นในสังคมบ้าง การแบ่งที่ดินของชายผู้นี้เปรียบกับมนุษย์ที่รู้จักแบ่งเวลาบางส่วนของชีวิตเพื่อไปช่วยเหลือผู้อื่นบ้าง ชีวิตของเขาแม้ไม่ร่ำรวยแต่ก็มีความสุขและได้บุญกุศลด้วย หรือเรื่องยุงกับกากถั่วลิสง เนื้อเรื่องย่อมีว่า ยุงตัวหนึ่ง บินผ่านไปเห็นคนทิ้งกากถั่วลิสงลงกับพื้น ยุงก็พูดว่า นำสงสารกากเปลือกถั่วลิสงจริง ๆ ดูสิคนเอาคุณค่าของเขาไปหมดแล้วก็ทิ้ง แต่ถั่วลิสงคิดว่า ไม่เป็นไรหรอก มนุษย์เป็นผู้ให้ชีวิตถั่ว ดังนั้นถั่วจึงให้คุณประโยชน์คืนแก่มนุษย์บ้าง

เมื่อยุบกันไปเห็นกากใบชาถูกโยนทิ้งอีก ยุ้งก็กล่าวอีกว่า ดูลิ
ทำดีไม่ได้ดี เขาตูดน้ำขามหมดแล้ว มนุษย์ก็ทิ้งกากชา กากใบชา
กลับคิดว่า ความมนุษย์จะได้ใบชา มา ก็ต้องแลกด้วยหยาดเหงื่อ
ดังนั้นใบชาก็ให้คุณค่าคืนกับมนุษย์บ้างก็ภูมิใจแล้ว เมื่อยุบกันไป
ไปอีกเดี่ยวเดียวยุ้งก็ตาย กากใบชาเก็บเปลือกถั่วลิสงเลยกล่าวว่า
ไม่รู้จะส่งสารใครกันดี (นิทานในพระโอวาท เล่ม 2550 ,1, หน้า
85-87) แนวคิดในนิทานดังกล่าวสะท้อนให้เห็น ชีวิตมนุษย์นั้นไม่
อยู่ยืนยาวนักจึงควรทำคุณประโยชน์ให้แก่สังคมบ้าง ไม่ควร
ปล่อยให้กาลเวลาล่วงเลยไปโดยเปล่าประโยชน์ ชีวิตยุ้งก็เปรียบ
ได้กับมนุษย์ที่ไม่เคยทำอะไรให้เป็นประโยชน์แก่ผู้อื่นทั้งยังตำหนิ
ผู้อื่นที่มีความเสียสละเพื่อประโยชน์ส่วนรวมว่า ทำให้ตนเหนื่อย
เปล่า ส่วนต้นถั่วและใบชาเปรียบได้กับมนุษย์ดำเนินชีวิตอย่าง
ที่รู้คุณค่าของการเสียสละเวลาของตนทำในสิ่งที่ให้คุณประโยชน์
แก่ผู้อื่น หรือเรื่องก่อนหินกับเศษหญ้า เนื้อเรื่องย่อมีว่า เศษหญ้า
สงสัยว่าก่อนหินทำไมยอมให้ถูกเคาะจนเจ็บตัว ก่อนหินตอบว่า
ไม่เป็นไรหรอก เคาะไปทีหนึ่งก็ได้ลบเหลี่ยม ลบความคิดที่ชอบ
ทำร้ายคนอื่นไปทีหนึ่ง ทั้งยังจุดไฟให้ผู้อื่นได้คลายหนาว และยัง
ให้แสงสว่างท่ามกลางความมืดด้วย แม้จะเจ็บตัวก็เป็นหินที่มี
คุณค่า ไม่เหมือนเศษหญ้าแห้ง ๆ ไปที่ไหนคนก็คิดจะเผาทิ้ง
(นิทานในพระโอวาท เล่ม 2550 ,1, หน้า 87-89) แนวคิดในนิทาน
ดังกล่าวสะท้อนให้เห็นชีวิตมนุษย์จะมีคุณค่าก็ต่อเมื่อรู้จักเสียสละ
เวลาของตนเอง สร้างสรรค์สิ่งที่เป็นประโยชน์ให้แก่สังคม
เมื่อทำดียังถูกติเตียนก็ไม่ย่อท้อ หินจุดไฟจึงเปรียบได้กับผู้นำเพ็ญ
ธรรมที่ยืนดีที่จะให้แสงสว่างในทางธรรมกับผู้คนในสังคม แม้จะ
ถูกผู้อื่นพูดจาถากถางให้ร้าย เพราะถือว่าเรื่องที่มากกระทบใจนั้น
ได้ช่วยขัดเกลาจิตใจของตนให้เป็นพุทธะยิ่งขึ้น

นิทานที่มีแนวคิดเกี่ยวกับความเมตตา สะท้อนให้เห็นว่า
มนุษย์ไม่ควรเบียดเบียนชีวิตสัตว์ ดังเช่น เรื่องพระอาทิตย์เสนา
พราน เนื้อเรื่องย่อมีว่า ชายคนหนึ่งเป็นนายพรานบ้านอยู่ใกล้วัด
เขามีนิสัยชอบล่าสัตว์ ถ้าจะเดินผ่านวัดก็ต้องหลบพระ เพราะ
กลัวว่าพระจะขอบิณฑบาตชีวิตสัตว์ วันหนึ่งเขาอยากออกไปล่า
สัตว์ เขาก็มองซ้าย มองขวา ไม่มีพระออกมาแน่ ๆ ก็เลยเดิน
ออกมา ด้วยความกลัวพระจึงไม่ทันระวังข้างหลัง ทำให้ไม่เห็นว่ามี
พระมาและหลังเขา เขาหันกลับมาเห็นพระ เขาก็ห้ามพระว่า
“อย่า! หลวงพี่ไม่ต้องพูดอะไรทั้งนั้น” พระถามว่า “เวลาโยมล่า
สัตว์ ยิ่งธนูหนึ่งที่ได้สัตว์ก็ตัว” นายพรานก็ตอบว่า “ยิ่งธนูหนึ่ง
ดอกก็ได้สัตว์หนึ่งตัวซิ” พระพูดว่า “อย่างนั้นโยมก็สู้เอาตามาไม่ได้
ซิ ยิ่งธนูดอกหนึ่งได้สัตว์ทั้งป่า” นายพรานต้องการเรียนวิชาที่ยิ่ง
ทีเดียวแล้วได้สัตว์ทั้งป่า จึงขอบวชกับพระแล้วทุกวันเขาเดินไป
ถามว่า “เมื่อไรจะสอนวิทยายุทธให้ได้ทั้งป่าสักที” พระก็บอก
ว่า “อดทนหน่อย ๆ วันนี้ไปสวดมนต์ก่อน” วันหนึ่งหลวงพี่ย่อง
ไปด้านหลังเขา แกล้งใช้มีดแทงเขาที่หลัง เขาถามว่า “ทำไม
พระลอบแทงเขา” พระก็พูดว่า “ก็ทำแบบเดียวกับที่นายพราน

ไปทำกับสัตว์ ยิ่งตอนมันเพลิน ๆ เมื่อนายพรานถูกแทงยังรู้จัก
เจ็บ แล้วสัตว์มันไม่รู้เจ็บหรือ” (นิทานในพระโอวาท เล่ม 1,
2550, หน้า 15-10) แนวคิดในนิทานดังกล่าวสะท้อนให้เห็นว่า
มนุษย์ควรมีเมตตา นายพรานก็เปรียบได้กับ มนุษย์ที่ไม่คิดถึง
ใจเขาใจเรา มักเบียดเบียนแม้ชีวิตสรรพสัตว์ เมื่อตนได้รับอันตราย
จะต่อว่าผู้อื่นที่ทำให้ตนบาดเจ็บ ซึ่งพุทธศาสนสุภาษิตได้กล่าว
ไว้ว่า “ผู้รักตนไม่ควรเบียดเบียนผู้อื่น”

นิทานที่มีแนวคิดเกี่ยวกับการกระทำตนเช่นไรให้คนรัก
ชอบไม่ชิงชังรังเกียจ สะท้อนให้เห็นว่า พฤติกรรมของมนุษย์จะ
ทำให้คนรักหรือชิงชังรังเกียจได้ ดังเช่น เรื่องนกเค้าแมวกับนก
หงส์หยก เนื้อเรื่องย่อมีว่า นกสองตัวตัวหนึ่งเป็นนกหงส์หยก
อีกตัวเป็นนกเค้าแมว นกเค้าแมวมักถูกคนไล่ ใคร ๆ ก็ไม่ชอบ
เพราะหน้าตาแปลกเหมือนนกกิ้งี เสียงก็ไม่ไพเราะ ส่วนนกหงส์
หยกขนสวย เสียงก็ดีจึงไม่ถูกไล่ นกเค้าแมวถามนกหงส์หยกว่า
ทำอย่างไรถึงมีแต่คนรัก ทำไมตนไปไหนถึงมีแต่คนเกลียด
นกหงส์หยกก็ตอบว่า ต้องทำแต่สิ่งที่ดี การพูดจาก็ต้องน่าฟัง
ไพเราะ ไม่ใช่ว่าหน้าก็ไม่หล่อไม่สวย ใจก็ยังไม่ดี ปากก็ยังไม่ดี แล้ว
ใครจะเข้าใกล้ (นิทานในพระโอวาท เล่ม 2550 ,1, หน้า 121-120)
แนวคิดของนิทานดังกล่าวสะท้อนให้เห็นว่า การที่จะให้คนรัก
หรือชังตนนั้นขึ้นอยู่กับพฤติกรรม หากประพฤติดีก็ย่อมเป็นที่รัก
แต่ถ้าประพฤติชั่วย่อมไม่มีใครอยากเข้าใกล้หรือคบหาด้วย
นกทั้งสองชนิดนี้เปรียบได้กับมนุษย์จะทำให้คนรักต้องทำความ
ดี มีคำพูดที่ไพเราะน่าฟัง ในทางตรงข้ามหากทำตัวไม่ดี พูดก็ไม่
น่าฟัง ก็ย่อมจะหาคนรักได้ยาก แม้ย้ายที่อยู่กี่ครั้งก็คราวก็
ไร้ประโยชน์

นิทานที่มีแนวคิดเกี่ยวกับการดำเนินชีวิตโดยใช้ทางสาย
กลาง สะท้อนให้เห็นว่ามนุษย์ไม่ควรมีพฤติกรรมที่แข็งกระด้าง
หรืออ่อนแอมากเกินไป ควรดำเนินชีวิตอยู่ในทางสายกลาง
ดังเช่น เรื่องจิ้งจอกกับตุ๊กแก เนื้อเรื่องย่อมีว่า จิ้งจอกเป็นสัตว์ที่
ภูมิใจว่า ตนเองสามารถปรับสีผิวเข้ากับสภาพแวดล้อมได้ตลอด
เวลาทำให้ชีวิตปลอดภัย วันหนึ่งจิ้งจอกพบกับตุ๊กแก ตุ๊กแกก็คิดว่า
ตนเองมีขนาดตัวใหญ่กว่าจิ้งจอกและมีลายจุดๆ เต็มไปหมด
ดูน่ากลัว แค่เสียงร้องคนก็กลัวแล้ว โดยไม่ต้องเปลี่ยนสีตัวไปมา
ไม่ต้องหลบใคร จิ้งจอกก็ยังคิดว่า อย่างไรก็ตามถึงตัวเขาจะเล็ก
แต่ก็ไปได้ไวในทุกที่ ส่วนตุ๊กแกก็ภูมิใจที่ตัวใหญ่ เสียงดังน่ากลัว
แต่แล้ววันหนึ่งก็ถูกคนใช้ไม้ตีตุ๊กแกตาย (นิทานในพระโอวาท
เล่ม 2550 ,2, หน้า 14-18) แนวคิดของนิทานดังกล่าวสะท้อน
ให้เห็นว่า การดำรงชีวิตของมนุษย์ควรเดินทางสายกลางชีวิต
ไม่ทำอะไรสุดโต่งเกินไปจนกระทั่งทำให้ตนเองได้รับความลำบาก
การดำเนินชีวิตของจิ้งจอกเปรียบได้กับคนที่มักเปลี่ยนแปลงตนเอง
ตามกระแสสังคมให้ทันสมัย ให้ทันโลก ให้เท่าทันคนอื่นแต่ก็ต้อง
เหนื่อยและเป็นทุกข์ ส่วนการดำเนินชีวิตของตุ๊กแกก็เปรียบกับ

คนอีกประเภทหนึ่งซึ่งไม่ทำตามใคร มั่นใจในตนเอง ชอบทำตัวเด่น แต่ท้ายที่สุดก็นำภัยมาสู่ตน ฉะนั้นมนุษย์ต้องประพฤติตนให้พอดีเหมาะสมกับสถานการณ์ ต้องรู้ว่าเมื่อไรควรยืนหยัดในความคิดตน เมื่อไรควรโอนอ่อนผ่อนตามผู้อื่น หรือ เรื่องปราชญ์โบราณกับศิษย์ เนื้อเรื่องย่อมีว่า ปราชญ์โบราณท่านหนึ่งเป็นอาจารย์พาศิษย์ของเขาไปเยี่ยมบ้าน ระหว่างทางมีต้นไม้สูงใหญ่ มาก มักจะมีคนมาอาศัยร่มเงาพักผ่อน ศิษย์ก็ถามอาจารย์ว่า ต้นไม้ใหญ่มากเลย ทำไมมันยังอยู่ได้ อาจารย์ก็บอกว่า ที่มันอยู่ได้เพราะว่าลำต้นก็ขรุขระ ผลก็ไม่มี ใบก็หงิกงอ คนก็เลยไม่ตัดไปใช้สอย ส่วนต้นไม้ที่โตมีค่ามักจะถูกตัดเปรียบได้กับคนเก่งมาก ๆ มักจะเหนือกว่าคนที่ไม่เก่ง เหมือนน้ำที่ใสสะอาดมักจะถูกดื่มจนหมด เหลือแต่น้ำที่สกปรก ทั้งศิษย์และอาจารย์ของเขาก็เดินต่อไปจนถึงบ้านที่จะไปเยี่ยม ธรรมเนียมของชาวจีนสมัยโบราณ เมื่อมีแขกมาเยี่ยมถึงบ้านจะต้องฆ่าไก่เลี้ยงแขก คนใช้ก็เลยเดินมาถามเจ้าของบ้านว่า มีเป็ดสองตัว จะฆ่าตัวไหนดี เจ้าของบ้านก็ถามว่า เป็ดสองตัวนี้ต่างกันอย่างไร คนใช้ตอบว่า ตัวหนึ่งร้องได้ อีกตัวหนึ่งร้องไม่ได้ เจ้าของบ้านก็เลยให้คนรับใช้ฆ่าเป็ดตัวที่ร้องไม่ได้ ศิษย์คนนี้ก็สงสัย ถามอาจารย์ว่า เป็นต้นไม้ไม่มีประโยชน์จึงไม่มีใครตัดอยู่ได้นาน แต่เมื่อเป็นเป็ดที่ร้องไม่ได้ทำไมกลับถูกฆ่าทิ้งก่อน แล้วมนุษย์จะทำตัวเป็นคนเช่นไรดีเมื่ออยู่ในสังคม ทำตัวเก่งคนเขาก็อิจฉา ทำตัวไร้ค่า คนก็ไม่ชอบจะก้าวก่าย อาจารย์ตอบศิษย์ว่าต้องรู้จักวางตัวให้พอเหมาะพอดี ต้องเดินทางสายกลาง แม้เราจะเก่ง ก็ต้องรู้จักอ่อนน้อมถ่อมตน ถ้าเราไม่เก่ง เราก็ต้องรู้จักเรียนรู้ฝึกฝน ถึงจะเป็นคนที่ไม่ถูกรังเกียจและไม่ถูกก้าวก่าย (นิทานในพระโอวาท เล่ม 2, 2550, หน้า 101-104) แนวคิดของนิทานดังกล่าวสะท้อนให้เห็นว่า ชีวิตมนุษย์ควรดำรงอยู่ในทางสายกลางให้เหมาะกับกาลเทศะ แม้เป็นคนเก่งก็ไม่หยิ่งทะนง อดดี อดเก่งเกินไป ไม่ทำตัวแข็งกระด้างเกินไป แม้ไม่เก่งก็ไม่ทำตัวไร้ประโยชน์

นิทานที่มีแนวคิดเกี่ยวกับการมีจิตใจหนักแน่นไม่หุนเหว สะท้อนให้เห็นว่า มนุษย์ไม่ควรเชื่อคำพูดผู้อื่นอย่างง่าย ๆ ควรใช้สติปัญญาไตร่ตรองเรื่องราวต่าง ๆ ให้รอบคอบก่อนจะตัดสินใจทำอะไร ดังเช่น เรื่องชายคนหนึ่งไปซื้อแพะมาจากตลาด เนื้อเรื่องย่อมีว่า ชายคนหนึ่งซื้อแพะมาจากตลาดหนึ่งตัวแล้วเขากลับบ้าน ระหว่างทางมีชายสามคนต้องการได้แพะไปโดยไม่ต้องเสียเงิน เขาก็วางแผนว่าจะช่วยกันทำให้ชายคนนั้นมองแพะไม่เป็นแพะ คนแรกก็ไปดักพูดกับชายผู้นี้ว่า จูงดัวอะไรมา แพะก็ไม่ใช่ม้าก็ไม่เชิง ตัวประหลาด ทำไมไปซื้อมาได้ เจ้าของแพะก็ไม่เชื่อ เขาก็ยังดูว่ามันคือแพะ เมื่อเดินต่อไปพบกับชายเจ้าเล่ห์คนที่สอง เขาก็พูดว่าดัวอะไร ๆ เหมือนสัตว์ประหลาด เจ้าของแพะเริ่มไม่มั่นใจว่าที่เขาจูมมานั้นใช่แพะหรือเปล่า เดินต่อไปพบกับชายเจ้าเล่ห์คนที่สามเขาก็พูดว่า คนบ้าจูงดัวอะไรมาไม่รู้ แล้วก็วิ่งหนีไป เมื่อเป็นเช่นนี้เจ้าของแพะเริ่มเชื่อว่าเขาถูกคนขาย

หลอกหลวงให้ซื้อสัตว์ประหลาด เขาจึงทิ้งแพะนั้น (นิทานในพระโอวาท เล่ม 2, 2550, หน้า 21-22) แนวคิดในนิทานดังกล่าวสะท้อนให้เห็นว่า ในการดำรงชีวิตจะตัดสินใจให้ไตร่ตรองด้วยเหตุผล มีจิตใจหนักแน่น อย่าตัดสินใจทำเรื่องราวต่าง ๆ อย่างคนหุนเหว พฤติกรรมของชายเจ้าของแพะเปรียบได้กับคนบ้าเพ้อ ธรรมเมื่อมาศึกษาธรรมะที่สถานธรรมแล้วรู้ว่าดี ครั้นกลับออกไปข้างนอกมีคนพูดว่าเราถูกหลอก เมื่อได้ยินซ้ำ ๆ หลายครั้งเข้าก็อาจทำให้ความคิดไขว่เขวไป ละทิ้งธรรมะไม่กลับมาสถานธรรมเพื่อศึกษาธรรมะอีกเลย ซึ่งตรงกับพุทธศาสนสุภาษิตที่กล่าวไว้ว่า “ใคร่ครวญก่อนแล้วจึงทำจะดีกว่า”

นิทานที่มีแนวคิดเกี่ยวกับวิธีการแก้ไขปัญหาวิตถของมนุษย์ สะท้อนให้เห็นว่า ปัญหามนุษย์ที่แก้ไขไม่ได้อาจเกิดจากการไม่ย้อนมองส่องตนอย่างพิจารณาว่า ปัญหาที่เกิดขึ้นนั้นต้องแก้ไขที่ตนเอง ดังเช่น เรื่องนกฮูกจะย้ายถิ่นฐาน เนื้อเรื่องย่อมีว่า นกฮูกจะย้ายถิ่นฐานจากทิศตะวันตกไปอยู่ทิศตะวันออก วันหนึ่งบินไปเกาะกิ่งไม้พักเหนื่อยหายใจครืดคราด ครืดคราด นกเขาถามว่า ทำไมถึงเหนื่อยมากเช่นนี้ นกฮูกตอบว่าเหนื่อยเพราะบินมาไกลเพื่อย้ายไปอยู่ทิศตะวันออก เพราะคนทิศตะวันตกไม่ชอบเสียงร้องเขา ดิวาเสียงเขาไม่น่าฟัง นกเขาบอกว่า ไม่ต้องย้ายที่อยู่หรอก ไม่มีประโยชน์ อยู่ที่ไหนก็เหมือนกัน นกฮูกย้อนถามกลับว่า เธอรู้ได้อย่างไร นกเขาตอบว่า เพราะปัญหามันอยู่ที่เสียงร้องของนกฮูก อยู่ที่ไหนคนก็ไม่ชอบฟัง (นิทานในพระโอวาท เล่ม 2, 2550, หน้า 123-125) แนวคิดในนิทานดังกล่าวสะท้อนให้เห็นว่า บางครั้งปัญหาชีวิตของมนุษย์เกิดจากข้อบกพร่องของตน จึงต้องแก้ไขที่ตัวเอง บางปัญหาที่ยังแก้ไขไม่ได้ก็ต้องปล่อยวาง ปัญหาของนกฮูกก็เปรียบได้กับปัญหาของมนุษย์มีสองประเภทคือ ปัญหาที่แก้ไขได้กับปัญหาที่แก้ไขไม่ได้ ถ้าเป็นปัญหาที่แก้ไขได้ก็ควรเริ่มต้นแก้ไขที่ตนเอง ถ้าแก้ไขไม่ได้ก็อาจต้องทำใจยอมรับและปล่อยวาง

นิทานที่มีแนวคิดเกี่ยวกับการเป็นตัวของตัวเองไม่ควรเลียนแบบผู้อื่น สะท้อนให้เห็นว่ามนุษย์ไม่ควรเปรียบเทียบตนเองกับผู้อื่น ดังเช่น เรื่องลิงคิดอย่างไรกับเต่า เต่าคิดอย่างไรกับลิง เนื้อเรื่องย่อมีว่า ชายคนหนึ่งซื้อลิงมาหนึ่งตัว ซื้อเต่าตัวมาหนึ่งตัว เขาได้สร้างอ่างใหญ่ ๆ ให้เต่าตัวนี้ได้แหวกว่ายไปมา ส่วนลิงก็ปล่อยให้ปีนต้นไม้ เมื่อมาอยู่บ้านเดียวกัน ลิงเห็นการทำงานของชายเจ้าของบ้าน ก็คิดว่าเขาทำอะไรชักช้ามาก แต่เต่ากลับคิดว่า ทำไมคน ๆ นี้ทำอะไรว่องไวกว่าตนนัก ลิงและเต่าต่างก็คิดตรงข้ามกัน เพราะทั้งเต่าทั้งลิงมีคุณสมบัติที่เป็นทั้งข้อดีและข้อเสียเฉพาะตัว (นิทานในพระโอวาท เล่ม 1, 2550, หน้า 108-109) แนวคิดในนิทานดังกล่าวสะท้อนให้เห็นว่า สัตว์แต่ละชนิดก็มีชีวิตมีข้อดีข้อเสียเฉพาะตน เช่นเดียวกับมนุษย์แต่ละคนก็มีทั้งข้อดีและข้อเสียเฉพาะตัว ฉะนั้นอย่าคิดเปรียบเทียบตนเองกับผู้อื่น อย่าคิดว่าใครดีกว่าใคร

นิทานที่มีแนวคิดเกี่ยวกับการทำความดีที่ไม่ควรเล็งผลเลิศในทันที สะท้อนให้เห็นว่าการทำความดีอย่างหวังผลประโยชน์ตอบแทนทันที ดังเช่น เรื่องรดน้ำต้นยาง เนื้อเรื่องย่อมีว่า ชายคนหนึ่งปลูกต้นยาง แล้วคิดจะไถ่จากต้นไม้ทันที ปลูกได้หนึ่งชั่วโมงเขาก็เดินไปดู รดน้ำใส่ปุ๋ย พอผ่านไปสักพักก็เดินไปดูใหม่ รดน้ำใส่ปุ๋ยอย่างนี้ แต่ในความเป็นจริงก็คือ ต้นยางนี้จะโตทันที ดึงใจปรารถนาไม่ได้ ผู้ปลูกจึงจำต้องรอเวลาที่ต้นยางโตเต็มที่เสียก่อน (นิทานในพระโอวาท เล่ม 2550 ,1, หน้า 95-96) แนวคิดในนิทานดังกล่าวสะท้อนให้เห็นว่า การทำความดีกว่าจะได้ผลตอบแทนอาจต้องใช้ระยะเวลาอันยาวนาน เปรียบได้กับมนุษย์เมื่อทำความดีจึงไม่ควรยึดมั่นถือมั่นว่า ต้องได้ผลที่ดีตอบแทนทันที บางครั้งต้องใช้เวลา ฉะนั้นเมื่อทำความดีอย่างหวังผลตอบแทน เพราะอาจไม่เป็นดังใจปรารถนา

นิทานที่มีแนวคิดเกี่ยวกับความสำคัญของความซื่อสัตย์ สะท้อนให้เห็นว่า ความซื่อสัตย์มีความสำคัญเหนือกว่าผลประโยชน์ ดังเช่น เรื่องงูงัวไปขาย เนื้อเรื่องย่อมีว่า ชายคนหนึ่งฐานะยากจน ชีวิตลำบากยากแค้น วันหนึ่งเขาคิดว่าเขาเหลือวัวอยู่ตัวหนึ่งจึงจะนำไปขาย วันที่จะขายวัว วัวตัวนั้นไม่สบาย แต่ใจเขาก็อยากจะได้เงิน ก็นำวัวตัวนั้นไปที่ตลาดแหล่งขายวัว เห็นคนช้าง ๆ เขาขายวัว ขายไปได้ตัวหนึ่ง ทำทางเขามีความสุขมาก และยังพูดว่าพึ่งรำพันออกมาว่า ดีจังเลยหลอกให้คนซื้อได้ ทำให้เขาสะอึก เขาคิดได้ว่า ขายวัวได้แต่ขายความซื่อสัตย์หรือความจริงใจไม่ได้ เขาจึงงูงัวกลับบ้านทันที เพราะความดีในใจลึก ๆ ของเขา ทำให้เขาไม่อยากทำผิด (พระโอวาท เล่ม 2550 ,1, หน้า 2-1) แนวคิดในนิทานดังกล่าวสะท้อนให้เห็นว่า มนุษย์ต้องดำเนินชีวิตด้วยความซื่อสัตย์ ไม่ใช้วิธีการหลอกลวงผู้อื่นเพียงเพื่อหวังผลประโยชน์

นิทานที่มีแนวคิดเกี่ยวกับการบ่มเพาะจิตตนเองให้เป็นจิตแห่งพุทธะ สะท้อนให้เห็นว่า มนุษย์ไม่ควรดำเนินชีวิตไปตามกระแสสังคม แต่ควรดำเนินชีวิตอย่างทวนกระแสสังคม ดังเช่น เรื่องเลี้ยงเสือแบบแมว เนื้อเรื่องย่อมีว่า ชายคนหนึ่งเลี้ยงแม่แมวไว้ แม่แมวเพิ่งออกลูก เขาเลี้ยงลูกออกไปในป่า แล้วได้ลูกเสือมาตัวหนึ่งเพราะแม่เสือตาย เมื่อนำมาเลี้ยงลูกเสือยังไม่ลืมตา เขานำไปฝากกับแมวแม่ลูกอ่อนให้เลี้ยงกับลูกแมว แม่แมวก็นึกว่าเป็นลูกของมัน ก็เลยให้กินนม แล้วก็เลี้ยงเสือแบบแมว โดมาแบบแมว สุดท้ายเสือตัวนี้ก็ต้องตายแบบแมว ๆ (นิทานในพระโอวาท เล่ม 2550 ,1, หน้า 24-26) แนวคิดในนิทานดังกล่าวสะท้อนให้เห็นว่า ผู้ที่ฝึกหัดบำเพ็ญธรรมที่อยู่ในสังคมโลกียวิสัยไม่ควรดำเนินชีวิตไปตามกระแสโลกียวิสัย แต่ควรดำเนินชีวิตอย่างทวนกระแสโลกีย ด้วยการขัดเกลาจิตตนเพื่อฟื้นฟูจิตแห่งพุทธะให้คืนมา การดำเนินชีวิตของเสือก็เปรียบได้กับมนุษย์

ที่มีจิตแห่งพุทธะ แต่กลับรู้สึกว่ารอบตัวมีแต่मार มีแต่คนชั่วร้าย ก็เลยต้องกลายเป็นमार เป็นคนชั่วร้ายตามไปด้วย ซึ่งแท้จริงแล้วแม้ภาวะภายนอกจะบ่มเพาะให้เราเป็นอย่างไรรก็ตาม หรือสอนให้เราเห็นโลกเลวร้ายมากน้อยเพียงไร สิ่งสำคัญอยู่ที่ตัวเราว่า คิดจะอบรมบ่มเพาะจิตใจเช่นไร ให้เป็นพุทธะหรือเป็นमार

สรุป

กลุ่มอนุตตรธรรมเป็นองค์ธรรมหนึ่งที่ได้ตระหนักถึงความจริงในเรื่องนี้ จึงพยายามเผยแผ่ธรรมะไปในจังหวัดต่าง ๆ ของประเทศไทย และเผยแผ่ไปในประเทศต่าง ๆ โดยหลักธรรมคำสอนของอนุตตรธรรมนั้นมีส่วนคล้ายคลึงกับคำสอนในทางพุทธศาสนา เพราะเป็นแนวพุทธศาสนamahayan จึงทำให้คนไทยที่เป็นชาวพุทธเข้าใจและยินดีเข้ามาร่วมศึกษาธรรมะเพิ่มขึ้นในทุก ๆ ปี เท่ากับเป็นอีกแรงหนึ่งที่จะช่วยฟื้นฟูจิตญาณมนุษย์ให้ตื่นใจในธรรม ไม่ปล่อยใจให้ไหลไปตามกิเลสตัณหา อันเป็นหนทาง แห่งความหายนะ การเผยแผ่ธรรมะโดยการเล่านิทานประกอบคำสอนในลักษณะสาธกโวหาร เป็นวิธีการหนึ่งที่ช่วยให้ผู้ฟังเข้าใจธรรมะได้ง่าย ด้วยบทบาทซึ่งเป็นพฤติกรรมรวมทั้งคำพูดของตัวละครจะเป็นแบบอย่างที่จะช่วยชี้แนะให้เห็นการกระทำทั้งที่ควรปฏิบัติและไม่ควรปฏิบัติ สืบเนื่องจากผลการวิเคราะห์แนวคิดในนิทานดังกล่าวข้างต้นสะท้อนให้เห็นว่า นิทานเหล่านี้มีการสอดแทรกหลักธรรมคำสอนเกี่ยวกับคุณธรรมไว้ในแนวคิดสำคัญของเรื่อง ซึ่งหลากหลายแนวคิดมีจุดประสงค์ตรงกันคือ ช่วยให้นมนุษย์ดำเนินชีวิตได้อย่างมีความสุข ได้แก่ความสุขที่เกิดจากการคิดดีและพอใจในสิ่งที่ตนเองเป็นอยู่หรือมีอยู่ สุขที่เกิดจากความสามารถในการแก้ไขปัญหาชีวิตได้ ด้วยการพิจารณาข้อบกพร่องของตนและแก้ไขที่ตัวเอง หรือถ้าแก้ไขยังไม่ได้ก็ควรปล่อยวาง สุขที่เกิดจากการดำเนินชีวิตโดยไม่เป็นคนไม่แข่งกระด้างเกินไป แต่ก็ไม่อ่อนแอเกินไป สุขที่เกิดจากการยอมรับความไม่แน่นอนในชีวิต เช่น ความโชคร้ายหรือโชคร้าย ด้วยเป็นสังขธรรมแห่งชีวิตว่า ชีวิตมนุษย์เปรียบได้กับเหรียญสองด้าน สุขที่เกิดจากการมีใจกว้าง รู้จักเสียสละผลประโยชน์ของตนเพื่อผู้อื่น นิทานบางเรื่องมีแนวคิดที่มีจุดประสงค์ตรงกันคือ ชี้ให้เห็นว่าความสุขเกิดจากมนุษย์ดำเนินชีวิตอย่างไร้คุณธรรม ปล่อยกิเลสตัณหาครอบงำจิตใจ อันได้แก่การมีความโลภ มีความอิจฉาและหาวาทะระแวง มีอัตตา มีอคติ หวังลาภลอยอย่างเพ้อฝัน ขาดเมตตาด้วยความเห็นแก่ตัว นิทานบางเรื่องมีแนวคิดที่จะชี้ให้เห็นว่ามนุษย์ไม่ว่าวันใดจะหมดอายุขัย ทุกขณะที่ยังมีชีวิตอยู่จึงต้องเร่งรีบทำคุณงามความดี จะไม่ต้องสำนึกเสียใจเมื่อไรกายเนื้อที่จะสร้างสรรคบุญกุศล เพราะการเกิดเป็นมนุษย์นั้นเป็นวาระที่โชคดีที่สุด ที่มนุษย์จะได้สร้างบุญกุศลให้แก่ตนเอง ดังคำกล่าวของนักปราชญ์จีนโบราณกล่าวไว้ว่า “พุทธวิธีะล้วนแล้วแต่บรรลุธรรมจากการได้เกิดเป็น

มนุษย์” นิทานบางเรื่องมีแนวคิดที่มีจุดประสงค์ตรงกันคือ การชี้ให้เห็นว่าผู้ปฏิบัติธรรมะต้องการบ่มเพาะจิตตนให้เป็นพุทธะ ต้องมีจิตใจหนักแน่นและมั่นใจว่า กำลังทำในสิ่งที่ดีงาม ไม่ลังเลหรือหุบปากฟังคำยุยงของผู้อื่น

การเล่านิทานเพื่อขยายคำสอนเป็นกลวิธีการหนึ่งที่จะช่วยให้ผู้ฟังเพลิดเพลินไม่รู้สึกว่า ตนกำลังถูกอบรมจิตใจ ฟังธรรมะได้นานโดยไม่รู้สึกเบื่อ ซึ่งจะทำให้จิตใจซึมซับหลักธรรมคำสอนได้ โดยไม่รู้ตัว มีส่วนช่วยยกระดับจิตใจผู้ฟังให้สูงขึ้น ดังนั้นบุคคลที่มีโอกาสฟังธรรมะได้บ่อยครั้ง ย่อมมีส่วนช่วยให้ตนทำเรื่องที่ผิดศีลธรรมน้อยกว่าผู้ที่ไม่เคยสนใจฟังธรรมะ ทั้งยังหลงอยู่ในเรื่องโลกียวิสัยและมักคิดว่า เรื่องธรรมะเป็นเรื่องของคนสูงอายุ

ทั้งที่ความตายเป็นเรื่องไม่แน่นอน ไม่มีการกำหนดอายุขัย แต่เมื่อยังไม่ถึง มนุษย์ก็มักคิดเข้าข้างตนเองว่า ตนต้องอายุยืน ผู้คนจำนวนมากในสังคมปัจจุบันจึงหลงวนกับค่านิยมในทางวัตถุนิยมต่อผู้ โชว์ว่าให้ได้มาซึ่งลาภยศชื่อเสียง โดยไม่สนใจว่าวิธีการที่ตนทำนั้นจะผิดศีลธรรมหรือไม่ แม้แต่ประเทศไทยที่เป็นเมืองของชาวพุทธ ก็ยังมีผู้คนที่จิตใจเต็มไปด้วยโลภะ โทสะ โมหะ กระทำเรื่องที่ผิดศีลธรรมอย่างไม่สะทกสะท้านหรือเกรงกลัวบาปกรรมใด ๆ บ้านเมืองจึงหาความสงบสุขอย่างแท้จริงไม่ได้ พุทธศาสนิกชนในยุคปัจจุบันจึงควรเห็นความสำคัญของการศึกษาธรรมะให้เข้าใจและนำไปปฏิบัติอย่างจริงจังในชีวิตประจำวัน เพราะสังคมใดที่ผู้คนในนั้นเป็นบุคคลที่ถึงพร้อมด้วยคุณธรรม สังคมนั้นย่อมมีความสงบสุขโดยไพบูลย์

บรรณานุกรม

- จันเจินฟง. (แปลและรวบรวม). (2542). ธรรมบทสำหรับผู้บรรยาย. กรุงเทพฯ: กลุ่มพัฒนาเพื่อฟื้นฟู ธรรมญาณ.
มูลนิธิจริยธรรมพร้อมพูน. (2550). นิทานในพระโอวาท. เล่ม 1. กรุงเทพฯ: ศรีบุญอุตสาหกรรมการพิมพ์จำกัด
มูลนิธิจริยธรรมพร้อมพูน. (2550). นิทานในพระโอวาท. เล่ม 2. กรุงเทพฯ: ศรีบุญอุตสาหกรรมการพิมพ์ จำกัด
ศูนย์กลางไทอิน. (2546). หนังสือที่ระลึกครบรอบ 20 ปีสายธรรมพินิจแห่งประเทศไทย. กรุงเทพฯ: สถานธรรมไทอิน.
ศูนย์ส่งเสริมพระพุทธศาสนาแห่งประเทศไทย. (2532). พุทธศาสนสุภาษิต. ศูนย์ส่งเสริมพระพุทธศาสนาแห่งประเทศไทย.
อเนก ช้างน้อยและหวั่ง เปรมจิตต์. (ผู้แปล). (2537). วิถีอนุตตรธรรม. (พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพฯ: สถานธรรมไทอิน.